

A KÖZÖSSÉGI KAPCSOLATOK IGÉNYE- A DEMOKRÁCIA MEGÚJÍTÁSÁNAK ESÉLYE

CÍMŰ 73034-ES SZÁMÚ OTKA-KUTATÁSRÓL

A kutatás koncepciójának kiinduló hipotézise szerint a közösségi lét és aktivitás képes létrehozni és fokozni az egyének közéleti szükségletét. Az aktív közéleti participáció pedig megújíthatja a társadalom demokratikus működését. A kutatás kezdetén azt fogalmaztuk meg, hogy az újkapitalizmus aktuális társadalmi rendszerében a demokrácia megújítása, „demokratizálása” szükséges. Nem politológiai vagy filozófiai aspektusból kívántuk felülvizsgálni a társadalom működését, hanem *network*-szempontú kutatást terveztünk, a közösségi kapcsolatok társadalomformáló, demokráciát megújító szerepében bízunk. Azt kerestük, hogy most milyen a közösségi érdekeket megfogalmazni és érvényesíteni képes közösségek és egyének aránya a társadalomban, és miként lehetne számukat növelni.

MÓDSZEREK

A kutatási kérdésre a választ több empirikus vizsgálattal kerestük.

A) Húszféle különböző céllal működő kisközösség vezetőjével készítettünk mélyinterjút, ennek segítségével alapoztuk meg a közösségi kapcsolatok működésének kérdőíves vizsgálatát.

B) Országosan reprezentatív surveyvel vizsgáltuk a közösségi kapcsolatok működését (N= 1051, OTKA, 2009 Közösségi kapcsolatok).

C) Felvételt készítettünk három ország hét magyar kistélepülésén a lokális közösségek és közélet kapcsolatának vizsgálata céljából (N=845, 2011, a belterületi lakosság lélekszámával súlyozott minta, önkormányzati lakástérkép segítségével, véletlen mintavétellel. (Települések: Petőfiszállás, Ruzsa, Bácsgyulafalva, Bögöz, Agyagfalva, Hajdújárás, Ramocsaháza).

EREDMÉNYEK, PUBLIKÁCIÓK

A vizsgálati eredményeket folyamatosan publikáltuk, a kutatási keretösszegekből :

5 nyomtatásban megjelentetett könyvben és két online könyvben mutattuk be folyamatosan és részletesen az eredményeket.

Két rangos nemzetközi konferencián vettünk részt eddig előadással a témával:

a) Democratic Participation in Employment and Societal Regulation . International Conference Párizs, Ecole Normal Supérieure de Cachan, 2011 06. 27-30.
Előadás: Community Participation , Public Life and Trust (Utasi, Á.)

b) Social Relations in Turbulent Times. ESA 10th Conference, Geneva , Svájc , 2011. 09. 10.
Előadás: Social Life and Democracy in Hungary (Kalocsai J-Szell K.)

ÖSSZEFOGLALÓ KÖVETKEZTETÉSEK

A KÖZÖSSÉGI PARAMÉTEREK

A vizsgálat fókuszába a kapcsolatok és a közösség került. A közösség fogalmához *az identitást, a tagok valamilyen szempontú homogenitását és a belső szolidaritást* tekintettük alap-kritériumnak. Ehhez a három közösségi paraméterhez kivételes pillanatokban társul a *spiritualitás* is, az a nem megfogható, fontos szellemi kohéziós erő, ami a közösségi együttlétek ritka pillanataiban érzékelhető, s képes emlékezetessé, örömtelivé tenni a közösségi életet.

A jelzett közösségi alkotóelemek nélkül nincs közösség. Ugyanakkor az emberek élete folyamatosan változik, életfeltételeikben a kapcsolatok cserélődnek, ám az egyének új kapcsolatai is közösségekbe strukturálódnak. Különösen szembetűnő ez a modern ipari társadalmakban, ahol folyton fluktuálnak a kapcsolatok is. A régi közösségek folyamatosan bomlanak, többnyire az életvitel és az életciklusok változásával, s egyszersmind az új kapcsolatokkal új struktúrává rendeződve mindig épülnek is az egyének és társadalmak életében.

A mai nagyipari társadalmakban kétségtelenül dinamikusabban épülnek, változnak a közösségek, mint a tradicionális társadalmakban. Az egyének életében ma nehezebben erősödik az egymás iránti pozitív bizalom, s annak hiányával nehezebben alakulnak a közösséget létrehozó paraméterek is. Ennek ellenére ma is érvényes Max Weber teóriája, amely szerint a közösségeket – csakúgy, mint a társadalmi kapcsolatokat – leginkább a *közös érdekek, értékek, hagyományok és/vagy érzelmek* tartják össze, ám az is igaz, hogy a közösségekben a tagok közötti bizalom, stabilitás akkor alakul a legkönnyebben, ha az hagyományokra, tradícióra épül. A legerősebbek tehát ma is azok a kötelékek, amelyek a születéstől a halálig végigkísérik az egyént, ezek pedig leginkább a családi közösségi kötelékek.

A globalizáció kitágította és egyszersmind változóvá tette, dinamizálta a kapcsolathálókat, s mind többen rendelkeznek távoli országokban, más kultúrákhoz tartozók köréből is közösségi kötelékekkel, közösségekkel. A távoli országok tagjaival alakuló közösségek azonban ritkán tudnak megerősödni, mert a távolság és/vagy a kulturális különbség kevesebb időt és lehetőséget biztosít a közösségek tartós fennmaradására, s ezáltal a hasonló kulturális célok, értékek, tradíciók megerősödésére is. A globalizációval alakuló internacionális kapcsolatokat és közösségeket leginkább csak a *közös érdekek* tartják össze, az ilyen „egydimenziós” közösségek élettartama rövidebb, mint a tradícióval, emócióval, hasonló kulturális értékekkel is megerősített közösségi kötelékeké.

A fogyasztói társadalomban, a nagyiparral együtt jár az is, hogy a korábbi és jelenlegi lakóhelyen, munkahelyeken egyaránt létrejönnek az egyének életében közösségek, de a motorizáció és tömegkommunikáció jelenlegi szintje – főleg a telefon, a gépkocsi, és az internet lehetőséget nyújt a nem nagyon távoli közösségi kapcsolatok folyamatos megerősítésére, s az időről időre történő *face to face* találkozásokkal történő megtartására.

Ugyanakkor a mechanikus szolidaritás, amely a közösség egyik fontos alapkritériuma, még így is könnyebben működik az egymáshoz közel élők közösségeiben.

A politikai közösségekbe tartozók aránya nagyon alacsony, a válaszadók mintegy egy százaléka tartozik valamilyen politikai pártba, politikai közösségbe. Ezt figyelembe véve statisztikailag alig mérhető a politikai közösségből eredő közéleti motiváció, sokkal inkább a mindennapi közösségek tagjainak közösségük érdekében végzett önzetlen tevékenysége, a kompetencia-érzés nyomán keletkező, másokért vállalt áldozatkész erőfeszítés. A közéleti attitűd és praxis megjelenésének azonban az adatok szerint legfontosabb feltétele a szükséges információk feldolgozásához elengedhetetlen műveltségi-iskolázottsági szint, valamint a vagyoni jólétnek, vagyoni biztonságának az a mértéke, amely kellő szabadságot biztosít ahhoz, hogy a saját létviszonyok újratermelése mellett kialakuljon a másokért, közösségért végzett önzetlen vagy „önzetlenül önző” tevékenység vágya, szükséglete, felelőssége is.

A közösségek igényét, szükségletének alapjait már gyermekkorban elsajátíthatjuk. Részben a családban, rokonságban, a családi szocializációval, a családi közösség mintájával, másrészt az iskolában, vagy az iskolán kívüli gyerekszervezetekben, szakkörökben, sportkörökben, gyerektársaságokban, utcai bandákban. *A gyermekkori közösségi minták* közül a legelső a származási család közösségi életének szocializációs hatása. A kutatás azt jelezte, hogy *a válaszadók gyermekkori családjukkal – tehát évtizedekkel korábban – gyakrabban találkoztak a rokonokkal, szomszédokkal, a szülők munkatársaival, mint teszik azt a jelenlegi családjukkal.* Tehát csökkent a családok társasági-közösségi kapcsolatainak intenzitása. Vagyis a család korábban erősebb közösségi mintát közvetített, mint amit a válaszadók saját praxisukban kialakítottak. Egyetlen kapcsolat vált intenzívebbé a szülői családban elsajátított gyakorlathoz képest: a baráti találkozásoké.

A közösségi együttlét adatai azt is jelezték, hogy a különböző *életkor, életciklus jelentős mértékben hat a közösségi kapcsolatok intenzitására.* A szomszédi kötelékek például a kisgyermekes időszakban és a hatvanon túliak életében a legerősebbek, a leggyengébbek a legfiatalabbak életében. Az is szembetűnő, hogy a fiatalok a családalapítás, gyermekvállalás időszakában beszűkítik, redukálják közösségi kapcsolataikat. Ekkor még a szoros rokoni kapcsolatok sem nagyon intenzívek, az eljáró közösségi aktivitás pedig átmenetileg egyértelműen csökken. Ám később, miután a „kisgyermekes” időszak befejeződik, fokozatosan nyitnak a negyvenesek-ötvenesek rokonaik és más közösségek felé. Vagyis az életfeltételek és életciklushoz társuló feladatok változásával az életkor adott szakaszának megfelelően fluktuálnak és változnak a preferált közösségek az emberek életében. Az persze kétségtelen, hogy a változásoknak leginkább ellenáll, és folyamatosan legerősebb közösség marad a származási család, azon belül is elsősorban a felnevelő szülővel tartott generációk közötti kapcsolat.

A KISKÖZÖSSÉGEK SZOLIDARITÁSA

A vizsgálatok szerint ma a felnevelő szülő(k) és felnőtt gyerek(ek) közötti kapcsolat a legerősebb, s erre a kötelékre alapozódik a legmasszívabb szolidaritás-közösség is. Úgy tapasztaltuk, hogy a család közösségi ereje, kohéziója, mindennapi szolidaritása a válások, az egyszülős családok nagy aránya ellenére változatlanul erős maradt, közösségként fenntartja azt a generációk közötti szolidaritás-köteték, amely később kiegészül a három generációt összekötő szolidaritás-közösséggé. *A legerősebb a közösségi szolidaritás tehát rendszerint a családi generációk között, miközben a másfajta közösségi kötelékekkel is rendelkező válaszadók*

többsége mindennapi mechanikus szolidaritást az őket körülvevő többi kisközösség (baráti társaságok, szervezett közösségek) tagjaitól is érzése szerint remélhet.

A vizsgálatok azt jelezték, hogy a *kisközösségek tagjai erősen bíznak a közösség tagjaitól remélhető segítségben, támogatásban, szolidaritásban*. Ha a közösségekbe tartozóknak segítségre lenne szüksége, a válaszadók túlnyomó többsége érzése szerint biztosan találna segítséget nyújtó közösségi kapcsolatot. Elsősorban a családi-rokoni körbe és/vagy baráti társaságba tartozók támogatásában bíznak (80%), de a szervezett közösségbe tartozók majdnem harmada a formalizált közösség tagjaitól is remél támogatást. A vizsgálat szerint tehát mind a baráti társaságokban, mind a civil közösségekben jól működik a mindennapi kölcsönös szolidaritás.

A fogyasztói társadalomban a válaszadók jelentős arányát elcsábította a fogyasztási javak kínálata, emiatt sokan eladósodtak. Ennek arányára vonatkozóan a kutatás mintájában nincs adat. Az eladósodást és elszegényedést a forráshiányos országban a szűkös jövedelmek és az ahhoz képest kielégíthetetlen javak iránti vágy eredményezte. A társadalom nagy része elhitte, hogy neki is „járnak” azok a fogyasztási javak, amelyeket jövedelmükből csak a jobb módúak tudnak megszerezni. Ebben a sajátos helyzetben ma a korábbiaktól nagyobb szerep jut a jobb módban élő, relatíve magasabb státusszal rendelkező befolyásos rokonoknak, patrónusoknak. A válaszadók közel harmadának van (29%) befolyásos ismerőse (gazdaságban, médiában, önkormányzatnál, pártokban). Az ilyen rokonnal, ismerőssel rendelkezők túlnyomó többsége bízik befolyásos kapcsolatai segítőkészségében.

A befolyásos kapcsolatokról feltételezzük, hogy ma, a válság időszakában, sajátos társadalmi *patrónus-kliens hálózatot alkotnak*. Szinte mindenki, aki közösséghez tartozik, változó szerepbe kerülhet: aki ma patrónus, később – ha éppen neki lesz segítségre szüksége – klienssé válhat. *Ez* magyarázza azt is, hogy a válaszadók túlnyomó többsége bízik befolyásos kapcsolatai és más közösségi kapcsolatai mindennapi segítségében. Ez persze nem az ókori értelemben vett nagyhatalmú patrónus és ráutalt kliens relációja, inkább egy sajátos hálózat, ahol mindenki számon tartja, hogy környezetében kik azok a jómódúak/jobb módúak, akiknek támogatására nagy szükség esetén számíthat. Az ilyen rendkívüli időszakot leszámítva a segítség reciprok, a hasonló státuszúak, hasonló javakkal rendelkezők körében működik, csak az eladósodott és munkapiaci lehetőségek hiányával küzdő társadalomban a nagy szükség erősíti fel az aszimmetrikus patrónus-kliens hálózatot.

A válaszadók távolabbi ismerősöket, közöttük remélt potenciális segítőt is – ha nem is tartják velük folyamatosan a kapcsolatot, de – jeles alkalmakkor megköszöntik, ilyen módon szimbolikusan legalább évenként egyszer-kétszer megerősítik a köteléket. A válaszadók legtágabb köre ez a *rituális kapcsolatkör*, ahova azok tartoznak, akik névnapiszületésnapra köszöntéssel, jeles alkalmakkor megemlékezéssel megerősítik hitében a válaszadót a felől, hogy együtt éreznek vele, örülnek örömeinek, megosztják vele bánatát. Az évenkénti születésnapra és névnapra köszöntés szokása, diplomaszerezés, temetések, kinevezések, kitüntetések kitermelik és demonstrálják azt a szimbolikus kapcsolatkört, amely többlet-biztonságot jelent a szélesebb társadalmi közösségi hálóban az egyének számára. A rituális kapcsolatkör amplitúdója jelzi számára, hogy milyen biztonsággal, hány köteléssel bekötött a társadalom szövetébe. A vizsgálat azt jelezte, hogy az ilyen rituális kapcsolatkör kerülete meglehetősen nagy (fejenként átlagosan 22). Még akkor is, ha a vágy és realitás keveredik a köszöntők számában. Ma ez a kör valószínűleg jelentősen nagyobb, mint korábban volt, mert nagymértékben fokozták a rituális kapcsolattartást a technikai kommunikációs eszközök nyújtotta lehetőségek. Ugyanakkor e területen a generációk között nagy különbség található: a legfiatalabb és legidősebb korcsoportokat összehasonlítva a fiatalok rituális kapcsolatköre kétszerese a legidősebbeknek.

A KÖZÖSSÉGI IDENTITÁSOK

A közösség domináns jellemzője – a szolidaritás mellett – az *identitás-tudat*. A közösségi identitásnak azonban – csakúgy, mint a közösségnek – több szintjét tételeztük, s elfogadtuk a kettős, sőt többes közösségi identitást is.

A kutatás szerint az erős kapcsolatokból strukturálódó közösségek koncentrikusan bővülő közösségi szinteket, köröket írnak le. *Az erős kapcsolatokból strukturálódó közösségek* esetében is több identitás lehetőségét valószínűsítettünk, ám azt tapasztaltuk, hogy az erős kapcsolatok közösségeinek fundamentumát a túlnyomó többség számára a családi közösség jelenti. Az erős kapcsolatok közösségei iránti szükségletet jelző koncentrikus körök legbelső körének sötét foltját azok alkotják, akiknek *semmilyen közösség*, még a család sem *nagyon fontos* (12,0%). Az őket követők körében egyedül *a család* nagyon fontos, ám önmagában valójában csak a minta harmada (33,2%) számára nyújt megelégedettséget. Önmagában a *baráti kör* csak néhány százaléknak (5,8%), a *közéleti közösségi kötelék* is csak keveseknek (7,6%) elégséges. A túlnyomó többség számára a *család mellett nagyon fontos még a baráti társaság és/vagy valamilyen klubtagság, érdeklődési kör közössége is* (41,5%).

A makro-közösségi identitás a közösségi identitás másik szintje. A makro-közösségi identitás a társadalom és a válaszadók környezetének szélesebb közösségeihez fűződik, olyan közösségekhez, ahol a tagok mindegyikét nem ismeri a válaszadó. A homogámia valamilyen dimenzióban megjelenik a válaszadó preferált identitását jelző makro-közösség tagjai között is. A makro-közösségi identitás esetében is elfogadtuk a többes identitás választásának lehetőségét, vagyis az első és második közösségi „hovatartozást” egyformán preferált identitást jelző közösségnek tekintettük.

A makro-közösségi identitások közül a következő arányban jelölték (elsőként és/vagy másodikként) a különböző választható közösségeket. Legtöbben a hivatás-közösséggel (36%) azonosultak, majd sokan a születési hely közösségével (30%), nemzeti közösséggel (22,4%) és lakóhelyi közösséggel (20,6%). Az ideológiai közösségek közül vallási közösséggel közel tizedük (9,2%), míg politikai párttal már kevesen (2,4%) azonosultak. Az internacionális kötelékek közül az EU-polgársággal (2,5%), az osztály-tudattal (7,3%), illetve etnikai közösségükkel (3,5%) ugyancsak meglehetősen kevesen identifkálódtak.

A kutatás kereste, hogy a különböző életfeltételű csoportokra milyen vizsgált makro-közösségi identitás-tudat jellemző leginkább. Azt tapasztaltuk, hogy a *társadalom legkedvezőbb helyzetű csoportjainak identitására leginkább a hivatás-identitás, az ideológiai (vallási-politikai) és nemzeti identitás jellemző*. A születési és lakóhelyi-települési közösségi identitás a privilegizált csoportok, rétegek körében kevésbé jelentkezik. Velük szemben *a hiányok között élők körében domináns a települési-lakóhelyi és nemzeti identitás*. A társadalom alsó rétegeiben a kicsit kedvezőbb szinten kezd megjelenni a hivatás-közösségi identitás.

A közéleti aktivitást leginkább végző magas státuszúakra elsősorban a hivatás-identitás jellemző, ezáltal az irányítók, a hatalomban lévők közéletiségét dominánsan a munkapresztízs hatására alakuló közéleti attitűd alakítja, valamint intellektusuk hatására ideológiai identitás vezérli. Többségüknél megjelenik a nemzeti identitás is, ám kevésbé jellemző rájuk a lokális közösségi identitás. A közéleti hatalom aktív képviselőinek tevékenységét tehát nem elsősorban a lokális közösség érdekei, inkább a presztízs vágy és ideológiai identitás motivációja vezérli.

Az identitás-közösségek és a szolidaritás-kapcsolatok segítségével feltártuk az egyének és társadalmi csoportok *network*jének különbözőségét. A kutatás megkísérelte felmérni azt is, hogy a különböző kapcsolatbővítő, közösségépítő praxisok (új ismeretségek kötése, vendégfogadás, társasági részvétel) milyen intenzitással jelennek meg a válaszadók életében. Intenzív, *gyakori közösségi kapcsolatépítő praxis* a minta negyedének életvitelében található, felénél ilyen nem fordul elő. Ha *a gyakori és ritka*, vagyis esetenként előforduló közösségi kapcsolatépítés-gazdagítás lehetőségeit együtt vizsgáljuk, akkor az már széles kört érint: a minta kétharmadának életében megtalálható.

A közösségi praxistól elzáró legfontosabb életfeltétel a betegség és magány-érzés. Ezzel szemben a közösségi kapcsolatok bőségét leginkább a fiatal kor, a magas műveltséget és az információhoz jutás esélyét eredményező magas iskolai végzettség, és a párkapcsolat biztosítja. Ugyanakkor a gyengébb, még nem bevallott, környezet által nem „legitimált” betegség esetenként jobban izolálja, elvonja a betegeket a közösségi praxistól, mint a súlyos betegség. Ilyen esetben azonban a közösség nem kizárja az egyént, inkább önkizárást eredményez a betegség és az abból következő magány-érzés.

BARÁTI MAGÁNTÁRSASÁGOK

Kutatásunk fő célja annak vizsgálata volt, hogy milyen mértékben integrált a társadalom a különböző közösségi kötelékek segítségével. Továbbá annak feltárása, hogy a társadalom milyen arányánál található meg a közösségi kapcsolatok olyan mértékű igénye, amely nélkül nem létezhet a társadalomban a közéleti participáció. A korábbi kutatások azt jelezték, hogy a családon kívül a társadalom tagjainak többsége nem kapcsolódik semmilyen civil közösséghez, a család nélküliek jelentős többsége emiatt korábbi feltételezésünk szerint atomizáltan él.

Vizsgálatunk az ego-networkok segítségével azonban feltárta, hogy a többség számára létezik bizalmas kisközösség a családon kívül is: a baráti társaság, amely a családhoz hasonló mértékben integrálja a társadalom tagjait, hasonló szolidaritást, intenzív együttlétet, közösségi identitást alakít. A baráti magántársaságok praxisában egyaránt megtalálható a magánéleti problémák és társadalmi-közéleti kérdések megvitatása. A magántársaság képes tagjainak figyelmét tágabb társadalmi kérdésekre is ráirányítani, s ezáltal mintegy a közéletiség iskolájává is válhat.

A baráti társaságot – a barát fogalmához hasonlóan – a válaszadók önbesorolása és öndefiníciója alapján vizsgáltuk. A kérdés arra irányult, hogy van-e a válaszadónak a családtagokon kívül legalább három főből álló olyan kapcsolatköre, amelynek tagjaival közösen szórakoznak, ünnepelnek, időről időre megtárgyalják a legújabb híreket, eszmét cserélnek. A munkadefiníció szerint azoknak van baráti társasága, akik a felsorolt paraméterek mentén rendelkeznek közösségi kötődéssel. E munkadefiníció mentén legalább egy *baráti társasága a minta túlnyomó többségének van (77,5%-nak*. Akiknek van baráti társasága, azoknak többsége *bizik abban is, hogy a mindennapokban segítséget kaphat baráti körének tagjaitól, a baráti társaságokban, közösségekben erős a szolidaritás*. Ennek alapvető oka az, hogy az ilyen közösségekre – a vizsgálati adatok szerint – *erős státuszhomogámia jellemző*. A hasonlók között könnyebben alakul a bizalom, ez megkönnyíti a közösségbe tartozók körén belüli reciprocitást és az időben elnyújtott reciprocitást. *A hasonlóság, a bizalom, a kölcsönös szolidaritás nyomán pedig kialakul a baráti közösségekben a mi-tudat*.

A baráti társaságok az embert körülvevő közösségekből, jelenlegi és/vagy korábbi közös együttműködésből, közös emocionális-, cél-, vagy értékmotivációval, illetve régi

ismeretség nyomán, esetleg másodlagos kapcsolatokból megerősödő kötelekekből formálódhatnak. A kutatás szerint *minél kedvezőbb életfeltételekkel rendelkezik valaki (fiatal, vagyonos, magas státuszú), annál nagyobb eséllyel van baráti társasága, s így annál nagyobb az esélye annak is, hogy társasága több forrásból, több baráti közösségből strukturálódik.*

A társaságok döntő többsége a vizsgálat szerint az *értékek hasonlósága, a megértés* alapján strukturálódik a hasonló életfeltételekkel élők köréből. A társadalomban ma sokak számára több helyszínen zajlik az élet, mint a modern ipari társadalmat és nagymértékű urbanizációt, globalizációt megelőzően, emiatt *időben és lokálisan is több forrásból származhatnak a baráti magántársaságok tagjai.* Ennek hatására vannak, akiknek azonos időben több társaságuk is van, akik lokálisan egymástól messze, eltérő településen élnek; az egyén különböző társaságainak tagjai gyakran nem is ismerik egymást, ám az információ-csere az egyén kapcsolathálóján (*ego-network*) keresztül mindegyik társasággal működik, s egy láthatatlan szálon keresztül az egyén mindegyik baráti közössége részesévé válhat a hozzá érkező fontos információk jelentős részének.

Az egyén azonban gyengébb intenzitással képes a lakóhelyétől távolabb élő baráti társaságával tartani a kapcsolatot, mint a lakóhelyén élőkkel. A baráti társasággal rendelkezők többsége a hozzá legközelebb álló társaságával legalább heti gyakorisággal közvetlenül is találkozik. A kapcsolattartást mind többeknél megkönnyíti a technika (telefon, internet) is. Az interneten azonban a kutatás szerint elsősorban olyanok tesznek szert újabb baráti társaságra, akiknek eleve van valós baráti köre, s ezáltal a virtuális kapcsolatok túlnyomórészt a már baráti társasággal rendelkezők közösségi kapcsolatait erősítik, s kevesek számára biztosítanak vadonatúj forrást, lehetőséget a közösségi életre.

A magántársaságok találkozási helyei, a közösségi életének színterei különbözők. A jómódúak, a lakás nélküli fiatalok és az egyedülállók gyakran szórakozóhelyen – étteremben, kocsmában, kávéházban – találkoznak, élük társasági életüket, a legtöbben valamelyik társasági tag lakásán, míg főként az alacsony státuszúak, gyakran közterületen.

A baráti társaságok száma és az egyén birtokában lévő vagyoni javak mértéke szorosan együtt jár. *A minta mintegy ötödének nincs baráti magántársasága.* Ez utóbbiak kétharmada családba zárt életet él, számukra legfeljebb csak a családi közösséggel töltött idő nagyon fontos, más közösségre többségüknek nincs igénye/lehetősége. A baráti társaság nélkül élő részmintába tartozók többsége alacsony iskolai végzettséggel és olyan szűkös vagyoni javakkal rendelkezik, hogy nehezen tudná tovább osztani javait a baráti közösségben elvárt kölcsönös, reciprok szolidaritás-elvek szellemében. Ők pedig többnyire nem kívánnak „adósok” maradni, sokan közülük talán éppen ezért maradnak magántársaság nélkül.

A kutatási eredmények alapján meggyőződhattünk arról, hogy a társadalom tagjai számára *a család után következő általánosan létező közösség a baráti magántársaság, amely jelentős szerepet játszik az egyének életében, s az általa nyerhető kapcsolati tőke más vagyoni javakkal együtt elsősorban a legkedvezőbb életfeltétellel rendelkezők vagyonát növeli.* Némi esélye van annak, hogy a baráti társaságok összejövetelein folyó beszélgetés, főként a lokális közösségről folyó eszmecserével járó általános információ-áramlás elősegíti, hogy a tagok közéleti érdeklődése kiterjedjen a tágabb társadalomra is, és fokozódjék – elsősorban a helyi települési ügyek iránti – aktivitásuk. Ez elsősorban ott várható, ahol transzparens a helyi önkormányzati vezetés működése, ahol az egyének többségét az anyagi biztonsághiány nem gátolja a közösségi igény kialakulásában, és ahol kellő információval rendelkeznek a helyi baráti közösségek tagjai. A magántársasággal rendelkezők jelentős aránya jelzi, hogy a tágabb közösség iránti igény a társadalom széles körében létezik.

A SZERVEZETT KÖZÖSSÉGEK

A baráti társaság mellett a válaszadók legfontosabb kisközösségei a szervezett, alapszabállyal működő civil közösségek, társaságok. Ezekben a közösségekben is fellelhető a tagok egymás iránti szolidaritása, megtalálható a közös identitás, többnyire a státusz-homogámia is, ám – a magántársaságokkal ellentétben – ezek a szerveződések írott szabályok szerint működnek, s tagjaik valamilyen cél, érték, közös érdek alapján tömörülnek. Különböznek a napjainkban gyakori tömegmozgalmaktól, amelyek – elsősorban az internet segítségével – akár egy órán belül összehívhatók, tömöríthetők, de nem rendelkeznek az általunk jelzett közösségi paraméterekkel, jóllehet a társadalom közösségi igényét, összefogás-vágyát határozottan tükrözik.

A mintába tartozó válaszadóknak nem egészen harmada tartozik (28%) szervezett civil közösséghez, legtöbbször sport-, vallási-, természetvédelmi- vagy jótékonyági szervezetekhez. Az adatok szerint azonban még a legmagasabb tagságot tömörítő sportszervezetekben is csupán a minta 18%-a vesz részt. Legnagyobb eséllyel a legfelső társadalmi státusz-csoportba tartozó diplomások tagok civil közösségekben, amit egyértelműen indokol az, hogy számukra lehet legtöbbször presztízs-növelő a részvétel.

A különböző településtípusok lakosságát összehasonlítva, a nagyközségekben a legkisebb a szervezett közösségi részvétel. Az ilyen településtípusokon a tradicionális közösségek már elenyésztek, vagy alig maradtak, miközben a még gyenge civilizációs fejlődés, s az eljáró munkavállalók nagy aránya nem gátolja a helyi civil szervezetek, egyesületek kifejlődését. Az életkorcsoportok közül legkisebb arányban a fiatalokat és a legidősebbeket találjuk a civil szervezetek tagjai között.

Feltételeztük, hogy többen is vállalnák a tagságot és munkát szervezett közösségekben, ha idejük engedné, vagy ha érdeklődési körüknek megfelelő közösség működne környezetükben. A vizsgálati adatok szerint néhány százalékkal valóban többen csatlakoznának valamilyen feltétel teljesülése esetén civil közösséghez, mint amekkora a jelenlegi tagok aránya. Ugyanakkor meglepően eltérő célok vonzanak a közösségekbe a válaszadókat: elsősorban a közös szórakozás, majd a természet-és állatvilág védelme (39,5%) lenne a vonzó. Kicsit kisebb arányukat motiválná a szegények megsegítésének szándéka, a haza-lakóhely érdeke, vagy az elismerés iránti vágy (34%-37,7%).

A szervezett közösségek tagsága intenzív közösségi életet él, kétharmaduk havonta többször is találkozik közösségével. A tagok négyötöde remél közössége tagjaitól támogatást, szolidaritást bajban, az esetlegesen adódó mindennapi problémák esetén.

A státusz-homogámia a szervezett közösségekben is meglehetősen erős, a tagok több mint fele szerint hasonló státuszúak tartoznak közösségéhez, s további 40%-uk szerint szervezetük közössége vegyes státusz-összetételű (ami nyilvánvalóan hasonló státuszúakat is jelent). Vagyis a státusz-homogámia erős a civil közösségekben is, nem csak a baráti társaságokban. A legfiatalabbak szervezett közösségeinek tagsága a leginkább rendies. Jeleztük, hogy közöttük a legalacsonyabb a civil közösségi tagok aránya, ám amennyiben közösségi tagok, dominánsan hozzájuk hasonló státuszúakkal tartoznak egyazon közösségbe. A társadalom rendies elkülönülése e területen mélyülő társadalmi határokat jelez.

A VIRTUÁLIS KÖZÖSSÉGEK

A kutatás feltárta a valós és virtuális közösségek közötti különbségeket, s megállapította, hogy a virtuális közösségek több tekintetben sem elégtik ki ma még a valós közösségek fogalmához elvárt szolidaritás és identitás paramétereit. Ugyanakkor számos fontos következtetésre jutottunk: az internetes közösségi tagok harmada egyúttal tag valamilyen szervezett offline közösségben is; túlnyomó többségük már gyermekszervezeti, közösségi tag is volt, jelenleg pedig szinte kivétel nélkül rendelkeznek valós baráti társasággal is (93%).

Több mint négyötödük legfeljebb a negyvenes éveiben jár. Meglepően arányos az online közösségi tagok településtípusok szerinti eloszlása, hiszen a cyber-teret ilyen célra használók territoriális megoszlása a lakóhelyi településtípus tekintetében ma már nem mutat egyenlőtlenséget.

A kutatás adatai igazolták, hogy annak következtében, hogy az online közösségek tagjai túlnyomórészt magántársasági és/vagy szervezett valós közösségekben is tagok, *számukra a virtuális közösségekkel a közösségi kötelek gyakran megkettőződnek, a valós közösségi kapcsolatok intenzitását felerősítik az interneten létrehozott hálóak segítségével.* Ennek megfelelően az online közösségek tagjai megjelennek kutatásunkban, mint közösségi emberek, amennyiben közéleti attitűd és közéleti aktivitás igénye is jellemző rájuk. Összességében tehát azok, akik a cyber térben közéletiek, többnyire a valós térben is azok, és fordítva.

A közösségi lét

A családon kívüli legáltalánosabb kisközösségek működésének elemzésekor megállapítottuk, hogy a különböző közösségekbe eltérő eséllyel kerülnek a válaszadók, s eltérő vágy, igény is jellemzi részvételüket. *Közösségi létet olyan lineáris indexszel mértük, olyan közösségi életformát tekintettünk, amelybe beépítettük a baráti társasági tagságot, a szervezett civil közösségi tagságot, valamint a szervezett közösségbe lépés igényét, vágyát jelző indexek információ-anyagát. A közösségi lét tehát sajátos közösségi minőséget jelző életforma.* Megállapítottuk (lineáris regresszióval), hogy a közösségi létet elsődlegesen a *vagyoni javak mértéke, a gyermekkori közösségi praxis, valamint az apák iskolai végzettsége alakítja.*

Életkor szerint a legfiatalabbak esélye a legnagyobb az intenzív közösségi létre, a mélypontot a fiatal középkorúaknál találjuk, akik a kisgyermeket nevelő feladatok miatt egy időre távol maradnak a távolabbi közösségektől. A településtípusok közül vezetnek a nagyvárosok, főleg a főváros és megyeszékhelyek lakossága, miközben jelentősen lemaradnak közösségi létükkel a nagyközségek, a korábban már jelzett ex-lex civilizációs létviszonyok és annak nyomán keletkező társadalmi okok következtében.

A *közösségi lét* lineáris indexét öt hierarchikus szintre osztva (klaszteranalízissel) differenciáltuk a társadalom tagjainak esélyét a közösségi aktivitásra. A „kiváló” közösségi léttel (7,1%) rendelkezők aránya viszonylag alacsony a mintában, de a kiterjedt és intenzív „jó” (12,2%) közösségi csoporttal együtt kirajzolódik a közösségi léttel élők felső mintacsoportja. A „közepes” (22,8%) közösségi lét szintjére kerülő újabb ötöd átlagos közösségi kapcsolatokkal él. Az előzőkhöz képest a „gyenge” (30,8%), és főként az „izolált” (27,1%) csoportokba tartozók már nagyon szűk közösségi kapcsolatokkal élnek.

A közéleti attitűd

Közéletnek a közösség érdekében végzett tevékenységeket, megnyilvánulásokat tekintjük, s azt gondoljuk, hogy a közösség és közélet többnyire kölcsönhatásban erősíti vagy gyengíti egymást. A közéleti aktivitás az állampolgári participációnak, és – kutatási hipotézisünk szerint – a társadalmi demokrácia kiterjesztésnek, megújításának is feltétele. A kutatási adatok azt jelezték, hogy a közéleti aktivitás jelentősen intenzívebb azokban a társadalmi csoportokban, amelyek anyagi biztonságban élnek, és amelyek legalább érettséginek megfelelő műveltséggel, iskolai végzettséggel rendelkeznek.

A mintában *a közéleti attitűdöt és a közéleti praxist külön-külön is mértük. A közéleti attitűd két változatát különböztettük meg: altruistának tekintettük a közéleti attitűdöt abban az esetben, ha a válaszadó úgy nyilatkozott, hogy másokért, mások érdekében még a saját érdeke ellenére is közbejárna. Presztízsmotiválnak tekintettük a közéleti attitűdöt akkor, ha a válaszadó közössége érdekében és környezete elvárására, ám egyszerismind saját hasznára is cselekedne a közért.*

A kutatási adatok szerint jelentősen gyakoribb a presztízsmotivált közéleti attitűd, mint az altruista. *A kétféle közéleti attitűd szintetizált mutatója a legerősebb korrelációs kapcsolatot a közösségi léttel, az iskolai végzettséggel és a gyermekkori közösségi praxissal jelez.*

Az összesített közéleti attitűd mértéke települési metszetben a legerősebb a megyeszékhelyeken élők körében, a legritkábban jelentkezik a fővárosban és nagyközségekben. Az iskolai végzettség növekvő szintjével párhuzamosan mindenhol intenzívebbé válik. Korcsoportonként vizsgálva a közéleti attitűd átlaga a legmagasabb a legfiatalabb korcsoportban, ám ez a magas átlag úgy alakul, hogy a presztízsmotivált közéletiség kiemelkedően magas, miközben az altruista közéletiség a fiatalok körében nagyon alacsony.

A vizsgálat fő célja a közösségi lét és a közélet kapcsolatának feltárása. Ha csak a közösségi lét és közéleti attitűd kapcsolatát keressük, akkor azt tapasztaljuk, hogy *a presztízsmotivált közéleti attitűddel lényegesen gyakrabban jár együtt az intenzív közösségi lét, mint az altruista közéleti attitűddel.* Vagyis az intenzív közösségi léttel, közösségi kötelekkel és közösségi igénnyel élők nagyobb eséllyel vállalják a presztízsmotivált, pozíciójuk nyomán alakuló, mások elvárására cselekvő közéleti aktivitást, mint az altruista, saját érdekeit is szükség esetén a közösségért, másokért háttérbe szorító attitűdöt.

A közéleti-politikai praxis

Közéleti-politikai praxisnak a kutatás a hatalom visszásságai elleni megnyilvánulások esetleges vállalását tekintette. A közéleti-politikai megnyilvánulások indikátoraiként vizsgáltuk *az esetlegesen vállalandó petíció aláírást, az engedélyezett és nem engedélyezett tüntetésen történő esetleges részvétel mértékét.*

A közéleti-politikai praxis mutatói közül *a közösségi léttel az engedélyezett tüntetésen történő részvétel változója jelezte a legerősebb szignifikáns korrelációs kapcsolatot.* A vizsgálat azt jelezte, hogy a közéleti-politikai praxist szimbolizáló protest megnyilvánulásoknak nem feltétele az intenzívebb közösségi lét. Vagyis *a hatalom visszásságai elleni radikális fellépés és közösségi lét közötti összefüggés meglehetősen gyenge,* tehát inkább elszigetelt, egyéni „lábadók”, mint közösségi individuumok vállalják a hatalom visszásságai elleni radikális fellépést.

A társadalmi participáció

A *közösségi létet*, valamint a *közéleti attitűdöt és közéleti-politikai praxist* feltáró mérőeszközök birtokában kísérletet tettünk azoknak a kérdéseknek megválaszolására, hogy a társadalom mekkora része vesz részt, illetve marad ki a közügyek intézéséből, mekkora hányada kapcsolódik közösségekhez, illetve mekkora hányada izolálódik, s szorul közösségi kötelék nélkül a társadalom peremére. *A társadalmi participációt a közösségi lét és a közéleti attitűd valamint a közéleti praxis változóinak aggregálásával készített folyamatos indexszel* mértük, majd klaszteranalízissel ötkategóriás indexszé alakítottuk. Az így kapott ötfokú index jelképezte a társadalmi participáció hierarchikus szintjeit.

A társadalmi participáció indexének csúcsára a minta mindössze 3,6%-a került, míg a következő szintre 17,4%. E két felső szint tekinthető a mintában a közösségi-közéleti tevékenységet – és annak szükségletét – tekintve *a nagyon aktív felső ötödnék*. Ők azok, akik széles közösségi kapcsolatokkal, intenzív közösségi praxissal és közösségi igényszinttel rendelkeznek, s emellett közéleti attitűdjük, aktivitásuk, politikai- közéleti praxisuk is jelentős. A társadalmi participáció szintjei közül a felső ötödbe kerülés esélyét (a lineáris regresszió statisztikája szerint) elsősorban a gyermekkori közösségi praxis és a válaszadó által elért iskolai végzettség szintje alakítja. Vagyis a leginkább aktívak közösségi-közéleti csoportjának tagjai jórészt már kisgyermekkoruktól közösségi kapcsolatokkal éltek, majd felnőttkori aktív közéletiségüket nagymértékben segíti a közülethez szükséges információk feldolgozásához nélkülözhetetlen magas műveltség, iskolai végzettség.

A participációs index középső régiójába a minta harmada (31,5%) került. Ennek a rétegnek mérsékelt, átlagos mind a közösségi, mind a közéleti aktivitása. A participációs index alsó két rétegébe, a gyenge (37%) és a passzív (10,5%) participációs szintre együtt a minta mintegy fele került. Vagyis megközelítőleg *minden második válaszadó kimarad a közösségekből és/vagy elutasítja a közéleti aktivitás lehetőségeit*.

Az intenzív társadalmi participációt, közösségi-közéleti részvételt, és igényt ma legfeljebb a társadalom felső ötödében találunk, vagyis a participációs index két legfelső szintjén. Ebbe a felső ötödbe tartozók túlnyomó többsége legalább érettségizett. Kétharmaduk a vagyoni kvintiliseket jelző index felső két kategóriájába tartozik (64,3%-a). Az adatok azt jelzik, hogy amennyiben fokozódnék a társadalomban az iskolázottság, műveltség és a vagyoni biztonság, minden bizonnyal többen kötődnének közösségekhez, és ennek nyomán megjelenne többek közéleti aktivitása, majd társadalmi participációja is.

A társadalmi participációs index eloszlása világosan jelezte, hogy a társadalom közösségi-közéleti életét alapvetően a felső ötöd irányítja. *E felső ötöd makro-közösségi identitására dominánsan a hivatás-identitás, ideológiai (vallási-politikai) és nemzeti identitás jellemző*. A társadalom többségéhez képest kevésbé identifikálódnak, kevésbé érzik azonosnak magukat lakóhelyi közösségükkel, lokális identitásuk gyenge. Ez utóbbi arra utal, hogy a társadalmi participáció legaktívabb felső ötöde nem elsősorban közvetlen közössége érdekében végez aktív közéleti tevékenységet, sokkal inkább a hivatás-presztízs, státuszemelkedés, vagy ideológiai, esetleg nemzeti identitás hatására cselekszik, mintegy átugorva a közösségi identitás közvetlen lépcsőfokát, a lokális közösséget.

Összességében a társadalmi participációra képes népesség arányának szélesedése akkor várható, ha bővül a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya, a nagyobb vagyoni biztonságban élők rétege, és erősödik körükben a lokális közösségi identitás. Ezen feltételek mellett épülhetnek, erősödhetnek a lokális közösségek, majd azok segítségével a társadalmi közösségi-közéleti aktivitás, társadalmi participáció.

A falusi közösségi élet és közélet három ország hét településén

Azt valószínűsítettük, hogy a lokális közösségekben a face to face kapcsolatok miatt könnyebben megerősödhet a közélet. Ezzel szemben a vizsgálat rávilágított arra, hogy a társadalomban a közösségi és közéleti aktivitásukkal kitűnő felső ötödbe tartozók körében, akik a társadalmi participáció legfontosabb aktorainak tekinthetők, a lokális identitás gyenge, a többséghez képest kevésbé kötődnek közvetlen települési közösségükhöz. Erre, és a lokális közösség és közélet sajátosságait jelző más ellentmondásra is választ kerestünk a három ország hét magyar községében végzett kutatási-fázisban (2011 április, N= 845).

A vizsgált falvak mindegyikében a minta több mint fele korábban is, de ma is végez agrártermelést. A mezőgazdasági munka mellett sokan eljárnak más településre dolgozni. Évtizedekkel korábban, az extenzív iparfejlesztés időszakában a családok közül még többen beköltöztek a környező városba, ipari központokba. A mai technikai eszközök segítségével a fiatalok gyakrabban választják a „bejárást”, „eljárást”. Máshol van a „főmunkájuk”, helyben építkeznek, és a lakóhely faluját tekintik otthonuknak. Ugyanakkor mind több a falvakban a környező városokból kiköltöző család is. Ez utóbbiak egy része a magasabb városi rezsi-költségektől szabadulva, gazdaságilag lesüllyedve keres menedéket a faluban, míg mások olyan természetkedvelők, akiket a vidéki környezet és a várositól egészségesebb életvitel reménye vonz falura.

Külföldi munkát a határon túli falvakból – különösen korábban, a mai idősebb generáció fiatal korában – többen kényszerültek vállalni, mint a magyarországi falvakból. Jelzi ezt az, hogy a határon túli magyar nemzetiségi falvakban a válaszadók négyötödének van külföldön élő hozzátartozója, míg a magyarországi falvakban csak minden harmadiknak. Magyarországon minél jobb módú, minél kedvezőbb munkapiaci esélyt kínál egy falu, vagy a jól megközelíthető szomszédos város, annál kisebb a külföldön munkát vállaló válaszadók aránya. A falusiak többnyire csak a megélhetés kényszere miatt hagyják el közösségüket, a falu megtartóereje, érzelmi vonzása ma is nagyon erős. *A minta háromnegyedében meg sem fordul a gondolat, hogy véglegesen elköltözzék falujából.* A falun élő fiatalok ma többnyire helyben tervezik a jövőt, helyben építkeznek, még ha a munkahiány és gazdasági kényszer miatt adott időre külföldi munkát is vállalnak, terveik szerint majd később, valamikor onnan visszatérnek.

A mások, az idegenek iránti bizalom az erdélyi falvakban és a vajdasági zárványban lévő falvakban a legerősebb. Az erős bizalom itt a tradicionális kapcsolatokról, a nemzetiségi egymásrataltság felismeréséből, és az összekapaszkodás szükségszerűségéből ered. A magyarországi falvak közül ott a leggyengébb a bizalom, ahol a nagyváros közelsége miatt erős a lakosságot érő civilizációs-urbanizációs hatás. A civilizációs-urbanizációs jólét falura gyakorolt erős hatása mellett a nagy szegénység és egyenlőtlenség is csökkenti a mások iránti bizalmat. Ezáltal egyik oldalról a városkörnyéki, ám relatíve erős civilizációs jólétben élő falvakban, másrészt a leginkább hátrányos életfeltételeket biztosító, nagy egyenlőtlenséget jelző falusi közösségben a leggyengébb a mások és egymás iránti bizalom.

A közösség egyik legfontosabb ismérve az egymás iránti segítségnyújtó szolidaritás. A vizsgálati adatok szerint a mintának elenyésző százaléka marad ki a falvak szolidaritás-hálóijából. Néhány százalék kivételével a felvételt megelőző évben mindenki adott és/vagy kapott valakitől segítséget, munka, pénz vagy érzelmi támasz formájában. A tradicionális szolidaritás-érték fennmaradását leginkább a nemzetiségi közösségi lét katalizálja. A materiális javakkal történő segítségnyújtás azonban (munka, pénz-javak) a nemzetiségi falvakban inkább hagyománykövetésből, míg a legszegényebb régióban lévő faluban elsősorban szükségből eredően ma is erős. A civilizációs jólét és a fokozódó urbanizáció

hatására nem csak a materiális segítségnyújtás intenzitása csökken a falvakban, de csökken az érzelmi segítségnyújtó támogatás is. Ezzel szemben a nemzetiségi falvak egy részében a materiális segítségnyújtás ott is erős marad, ahol a gazdasági szükség ezt korántsem tenné elengedhetetlenné, mert a szolidaritás erősíti a kulturális közösséget, annak fennmaradását.

Meglepetésre a válaszadók nem ott értékelték leginkább pozitívan a falusi összetartást, az általános segítőkészséget, ahol erős a mindennapi szolidaritás. A materiális szolidaritással megvalósuló együttműködés érdeke és kényszere ugyanis számos konfliktust is generál a falvak közösségében. Azokban a falvakban értéklik a legmagasabbra a válaszadók településük közösségét, ott vélekednek leginkább pozitívan annak összetartásáról és általános segítőkészségéről, ahol kevesen vesznek részt a mindennapi szolidaritásban, mert sokan eljárnak dolgozni, vagyis ahol nem az egyéni racionális egymásrautaltság és együttműködés kényszere az erősebb, hanem a szabadidős együttlét örömteli összetartó ereje. Az eljáró-bejáró falusiak az örömteli szabadidős, rituális, „ünnepi” együttlétek hatására pozitívabbnak érzik a falut, felértékelik a falusi közösséget, elsősorban a ridegebb városi kapcsolatokhoz képest.

A falvakban élők több mint kétharmadának van baráti magántársasága. Számottevő különbség van ennek arányában a határon túli és határon belüli falvak között. A határon túli magyar falvakban sokkal magasabb a baráti társasággal rendelkezők aránya, mint a magyarországi falvakban. Míg a határon túli falvakban dominánsan a tradicionális helyi erős kapcsolatokból strukturálódnak a baráti társaságok, addig Magyarországon kevésbé, ezért az anyaországban erősebb a városi lakosság körében a baráti körrel rendelkezők aránya, mint a falvakban élők körében. A magyarországi falvakban a tradicionális kötelek erősebben szétszakadtak, mint a határon túli falvakban, miközben a modernizációval a civil kapcsolatok nem épültek kellő dinamikával. A magyarországi falvakban – mint már említettük –erősebb a bizalmatlanság is.

Összességében a magyarországi falvakban szakadozottabb az emberi kapcsolatok hálója, s ennek hatására ritkábbak a baráti társaságok is, mint a határon túl. Mindazonáltal a családon kívüli kisközösségek közül még mindig a baráti társaságok kötele a legáltalánosabb a határon belüli falvakban is. A szórakozó társasági együttlét pedig ott a legerősebb, ahol nagyváros-közeli településsel az urbanizációs-civilizációs igények erősebben jelentkeznek, s ez inkább található a magyarországi, mint a határon túli falvakban.

A különböző közösségek arányát vizsgálva azt találtuk, hogy valamilyen *informális közösségi kapcsolata, magántársasága a falusi minta több mint kétharmadának van (69%)*. Szervezett közösségi kapcsolattal, formalizált, *civil közösségi kötéllal alig kisebb arány (59%)* rendelkezik, mert magas a vallási közösségi tagok aránya. *Am ha vallási közösség nélkül számítjuk a szervezett közösségek arányát, még akkor is a falusi válaszadók harmadának (33%) van formalizált, civil közösségi kötele.* Megállapíthatjuk, hogy a falusi mintában a formalizált közösségi kötéllal rendelkezők aránya kiterjedtebb, mint a magyarországi országosan reprezentatív mintában. Ez megerősíti a kutatási hipotézis azon tézisét, amely szerint Magyarországon a falvak kisközösségi behálózottsága kedvezőbb, mint a városi lakosságé.

A közösségektől távolmaradó, izolált falusi lakosság aránya alacsony, *legfeljebb minden hatodik válaszadó marad ki az informális és/vagy formalizált kisközösségekből*. A túlnyomó többség betagozódik a falu kisközösségeinek valamelyikébe, s ez esélyt jelent a közéleti aktivitás szükségletének, majd a lokális demokrácia igény szintjének alakulásához. A közéleti aktivitást és közéleti-politikai érdeklődést vizsgálva azonban még így is a lakosság *41% -ára nem jellemző a közéleti-politikai érdeklődés, aktivitás*.

Az intenzívebb közösségi kötéllal élő települések lakosságát a hipotézisnek megfelelően nagyobb eséllyel érdekli a helyi közélet és politika is, s nagyobb eséllyel aktív a

közéletben. A közösségi kötelékek aránya és a közéletiség mértéke tehát a falvak többségében párhuzamosan halad: intenzívebb közösségi kapcsolatokhoz intenzívebb politikai-közéleti aktivitás társul. Kivételt azokon a településen találtunk, ahol sok az eljáró, városban munkát vállaló, s az átlagosnál iskolázottabb lakosság, akik kiemelkednek igényes politikai-közéleti érdeklődésükkel, ám az nem épül a helyi kisközösségekre, mert életformájukból következően gyengék helyi közösségi kapcsolataik.

A közösségi kapcsolatokat és politikai-közéleti érdeklődést, aktivitást mérő skálák adatainak szintézise mutatja a falvak közösségének integráltságát, s egyszersmind feltárja a közösségi-közéleti participációra képes népesség arányát. *Közösségi és/vagy politikai-közéleti területen aktív és a faluközösségbe valamilyen mértékben integrált a minta kétharmada. A nem integrálódott, izolálódott harmad nem egységes. Egy részük „csak” a falu közösségétől és közéletétől izolálódott, miközben individuális politikai-közéleti érdeklődés és/vagy formalizált bürokratikus közéleti aktivitás jellemzi. Közéleti-politikai aktivitásuk tehát a falu közösségén kívüli szervezetekben vagy individuális körben nyilvánul meg. Ők nem segítik a helyi közösségek demokratizálódását.*

A kutatás fő célja annak megválaszolása, hogy képes-e a közösségi igény, a falusi lakosság szélesebb közösségi kötelékrendszere elvezetni a lokális közösséget a lokális politikai-közéleti igényéig, a helyi demokratikus participációig. A vizsgálat igazolta, hogy a falvak többsége aktívan érdeklődik a mindennapi közélet iránt, ugyanakkor meglehetősen kevesen vállalnának formalizált közéleti-politikai tevékenységet (petíciót, tüntetést). A helyi közélet azonban a lakosság kétharmadát érdekli. A formalizált keretektől történő kiábrándulás elsősorban a helyi pártpolitikához kötődik. A faluba behatoló pártpolitika inkább zavarja, megosztja mint segíti a közösséget. A polgármester-választások előkészületei hasonlóképpen egy ideig megosztják a falut, a választás után azonban letisztul a kép, visszatér a falu működőképes egysége. Ezzel szemben a pártválasztásokat követően a megosztás a választással nem zárul le, a központi pártvezetőktől folyamatosan újabb megosztó utasításokat kapnak a helyi képviselők, ami károsan hat a helyi közösségekre és a közösségek közéletére.

A demokrácia megújításának esélye tehát csak a lokális közösségekből kiindulva és csak abban az esetben lehetséges, ha a pártok képviselőit is a helyi közösségek jelölik, nevezik és választják, s a közösségi-közéleti igényeiket lokálisan fogalmazzák meg, majd az általuk választott, megbízott képviselők azt továbbítják, képviselik. A legfontosabb helyi kérdésekről a falvak lakosságának véleményét kell/kellene nyilvánítani. Ennek fóruma csakis a falu közössége lehetne. Amennyiben ezt a közvetlen demokráciát jelző lokális lépcsőt a makro-társadalmi „pártpolitika” magasabbrendűségére, kompetenciájára hivatkozva átugorja, és a legalsó szintet „éretlennek” „zavaró elemnek” tekinti, szükségképpen szűk privilegizált hatalmi csoport kezébe kerül az uralom.